

Н.М. ПЕТРИЦА
(Ужгород)

ЧЕСЬКІ ЖІНОЧІ АНТРОПОФОРМУЛИ ДОПРІЗВИЩЕВОГО ПЕРІОДУ

УДК 811.162.3'373.23'04

Петрица Н.М. Чеські жіночі антропоформули допрізвищевго періоду; 14 стор.; кількість бібліографічних джерел - 5; мова українська.

Анотація. У статті здійснено аналіз засобів та способів творення жіночих антропонімних формул, зафіксованих у чеських писемних пам'ятках допрізвищевго періоду.

Ключові слова: антропонім, однолексемні іменування, багатолексемні антропоніми, відтопонімне означення, патронім, прізвисько.

У роботах з чеської історичної ономастики мало уваги приділяється формулам іменування жінок, оскільки останні рідше згадуються в пам'ятках ділової писемності XI-XVIII ст. Частково жіночі історичні антропоніми представлені у праці Й. Бенеша "O českých příjmeních", у розвідках Ф. Ілека "Přechylování jmen jako výraz rozdílu v pohlaví".

Чеські жіночі іменування періоду зародження та формування складених власних назв особи залишаються ще маловивченим сегментом історичної антропоніміки.

Іменування жінок у догуситський період. Іменування жінок у чеських пам'ятках ділової писемності простежуються з XIV ст. Як правило, це були поширені словосполучення, що, крім особового імені жінки, передбачали наявність назви за батьком чи чоловіком. Дослідники історичної антропонімії переконані, що з найдавніших часів сімейні зв'язки на мовному рівні виражалися аналітичним і синтетичним способом [1, с. 4]. Перший спосіб вважають давнішим. Аналітичний спосіб передбачав наявність у складі посесивної синтагми таких лексем як *син*, *донька*, *жінка*, *вдова*, *батько* [4, с. 27].

У пам'ятках літописного жанру жіночих імен близько 1%. Ними, як правило, ідентифікували жінок та доньок чеських князів. Перші фіксації жіночих антропонімів у літописних джерелах датуються 894 роком: імена доньок першого чеського князя Крока *Kazi*, *Theta* (894 AGO, 386), *Ludmila*, *Zlavoboris comitis filia* (894 AGO, 386). Далі фіксується ім'я сестри Болеслава Збожного, котра прийняла хрещене ім'я Марія, ставши першою ігуменею монастиря св. Їржі: *Huius soror Mlada nomine hoc ipso mutato Maria* (957 AGO, 387).

З XI ст. першою є фіксація імеїуваїія Божеїи, матері кіязя Бржецислава: *obiit Bozena, coniunx Oldrici, mater Bracizlai* (1052 AGO, 389); далі іїіи кіязгїїи: *Judita, uxor Bracizlai, ductrix Boemie* (1052 AGO, 389), *regina Zuatava* (1111 AGO, 392), *Eufemia vocata que Botschonis erat domini* (1255 CDS, 534), *filia*

Pribizlai, Eufemia (1252 CDS, 534), *Agnes uxor Cunonis filii Gumpoldi* (1193 CDB-I, 309), *Modlis cum uxore et filia, Milohna* (1132 CDB-I, 130), *Ceraua filia Bodobe* (1132 CDB-I, 406), *Bolemila filia Ugronis* (1132 CDB-I, 406), *Troianus et fratres sui, filii Dluhomili* (1183 CDB-I, 419). Вищезазначені фіксації свідчать, що індивідуалізація жінок досягалася переважно з допомогою описових патронімічних та андронімічних назв, за винятком імені королеви Славати. Часто особове ім'я жінки було включене до ланцюга імен, що вказували на сімейну належність: *Krabaua, cum filia nomine Nebroga, altera Ziznaua, terciá Ceyka* (1088 CDB-I, 390); *Milica, filia eius Rozneta cum filiabus Koys, Visemila et Mutina* (1088 CDB-I, 390); *utana, Bogumila, Radohna, Bratrohna, Wratena, Decana* (1100 CDB-I, 105); *Iohannis episcopi familia: Munis, Radowan, Uteha, Ratua, Malaua, Manka, Bohumila, Mosna, Milgozt, Branka, Cikta, Agta, Piuona, Hanata, Nepriuid, Morawka, Thoma, Mztiss, Boletag* (1148 CDB-I, 157); *Radata cum uxore et tres filiis et una filia, Milhost, Bogdan, Rados, Bratromila* (1132 CDB-I, 130).

Іменування жінок у XIV ст. представлені у вигляді одно- та дволексемних антропонімів. У межах однолексемного способу індивідуалізація проявлялася таким чином, що особове ім'я жінки вживалося в постпозиції до імені чоловіка чи батька: *Rzehako de Pluzna et Maretha conjunx sua* (1396 BL, 16), *Wojiř a Ewa žena jeho* (1397 Ač-2, 357), *dictus Marcus dicte Jane conthorali sue* (1388 BL, 14), *conthorali sue Marcze* (1387 BL, 13), *uxori sui Elizabeth* (1396 BL, 19), *Margarethe conthoralis sue nomine* (1377 LN, 21), *uxori sue dicte Marusse* (1377 BL, 10).

Виняток становили іменування вдів: *viduam Gyelena* (1377 BL, 10), *Agneřka wdowa* (1397 Ač-2, 357).

Однак найчастіше ім'я жінки доповнювалося іменем чоловіка чи батька. Аналізований матеріал засвідчує, що в XIV ст. детермінація за родичами чоловічої статі реалізована у вигляді описових андронімів чи патронімів: *Phiolca, filia ducis de Tessyn* (1305 CFP, 370), *Anna žena urozeného Petra z Šternberka* (1395 Ač-1, 139), *pani Annu ženu Puoty mladšieho* (1396 Ač-2, 49), *domina Milena uxor Niemeczkonis* (1376 BL, 12), *Domka, relicta Rinardi de Kowarzow* (1318 PDZ-1, 25), *Maruska filia Quiechonis* (1372 BL, 8), *Katherina et Luxa filie Janonis de Bezdyez* (1362 BL, 4), *Maretha et Anka filie bone memorie Bohuchvalonis* (1391 BL, 15), *Jan Diuisij de Sudomirz filia* (1392 BL, 16), *Jana filia olim Pauli Kuthe* (1397 BL, 20), *Marzka, Byetha, Barthiena, Duchna filie Badkonis* (1376 BL, 9).

Меншою кількістю представлені дволексемні іменування жінок без вказівки на сімейну належність. Як правило, такі антропоніми містили відпопнімне означення та ідентифікували жінок знатного роду або вказували місце проживання особи (в актах міської самоуправи): *domine Kaczce de Mssen* (1379 BL, 11), *Kaczce de Sudomirz* (1384 BL, 13), *Markleta de Bukowen* (1380 BL, 11), *Margaretam de Lkanye* (1324 PDZ-1, 23), *Margaretham de Nowosedl* (1318 PDZ-1, 29).

Оказіональними є фіксації трилексемних іменувань жінок, котрі крім особового імені жінки містять описовий андронім та патронім: *žena krále Janová a dcí Václava druhého poslednie Elška* (1310 ChBD, 36), або відтопонімне означення та описовий андронім: *domina Wanka de Chotietow uxor olym Radkonis* (1381 BL, 12).

Питома вага різних способів ідентифікації жінок представлена в таблиці 1. (з огляду на незначну кількість фіксацій процентне співвідношення не дається).

Таблиця 1.

Питома вага жіночих антропонімів у XIV столітті

	XIV ст.
Однолексемні іменування	17 фіксацій
Дволексемні іменування:	
1) Ім'я + описова посесивна назва	22 фіксації
2) Ім'я + відтопонімне означення	12 фіксацій
Трилексемні іменування	2 фіксації

У XIV ст. найпоширенішим способом ідентифікації жінок були назви у вигляді описових патронімів та андронімів. Іменування жінки за одним особовим іменем здійснювалося в разі, якщо ім'я чоловіка чи батька уже згадувалося в тексті або стояло в препозиції до імені жінки. Рідше в іменуванні жінок присутнє відтопонімне означення, котре свідчило про знатне походження жінки.

Іменування жінок у XV–XVIII столітті

У XV ст. **однолексемні іменування** залишаються поширеним способом ідентифікації жінок. Однак самостійне вживання жіночих імен ще не є типовим явищем, адже контекст речення чи тексту досліджуваних офіційних документів передбачав препозицію імені родича чоловічої статі. Ім'я жінки завжди супроводжувалося сполуками присвійних займенників та апелятивів *žena, manželka, dcera, uxori*. У такий спосіб оформлялася родинна належність жінки. Питома вага таких однолексемних антропонімів у той період ще досить висока — близько половини усіх іменувань: *Říbič měl ženu Katru* (1456 Ač-1, 174), *Bartoň a jeho manželka Marketa* (1445 BL, 56), *Pavel Stryček a Lida manželka jeho* (1464 BL, 65), *Jana a Annu, manželku jeho* (1527 Ač-26, 57), *Katrusi jeho manželce* (1454 Ač-2, 184), *Welca jeho manželka* (1414 Ač-2, 446), *Anně manželce jeho* (1454 Ač-2, 197), *Anně ženě swe* (1465 Ač-3, 362), *Oršila jeho manželka* (1429 Ač-2, 205), *Dorotě jeho manželce* (1429 Ač-2, 205), *jeho manželce Alžbětě* (1454 Ač-2, 205), *Kunka manželka jeho* (1409 Ač-2, 370), *domine Dorothee vxori sue* (1409 PDZ-2, 63), *swú dceru pannu Žofku* (1404 Ač-1, 144).

Якщо жінка було вдовою, то ім'я чоловіка вказувалося лише в окремих випадках, коли поставала необхідність підтвердження родинних зв'язків, на-

приклад при оформленні спадку. Іменування вдів представлені, як правило, у вигляді антропонімію-апелятивного сполучення зі словом *vidua* (вдова): *Katherina vidua* (1407 PDZ-2, 38), *Petra vidua* (14118 BL, 35), *vidua Blazka* (1407 PDZ-2, 40), *Wawrzena vidua* (1412 PDZ-2, 88), *Wogka vidua* (1418 BL, 35).

Дволексемні жіночі іменування. У XV–XVI ст. відбуваються якісні зміни в структурі дволексемних антропонімів, що ідентифікували жінок. У складі таких іменувань і надалі актуальним є присутність імені чоловіка чи батька як голови сім'ї. Однак змінюється морфологічна структура таких присвійних назв. З XV ст. з'являються синтетично виражені патроніми та андроніми. Їх питома вага ще незначна – 15,4 % від усієї кількості присвійних означень. Але вже в XVI ст. кількість фіксацій синтетично виражених посесивів становить 65%. Динаміка поширення аналітично та синтетично виражених посесивних назв у складі іменувань жінок представлена у таблиці 2.

Таблиця 2.

Питома вага посесивних назв
у складі іменувань жінок у діяхронії (у відсотках)

	XIV ст.	XV ст.	XVI ст.	XVII ст.
Аналітично виражений посесив	100	84,6	35	2
Синтетично виражений посесив	-	15,4	65	98

Описові іменування жінок, як правило, – це розгорнуті найменування, що містять не тільки ім'я родича, але і його прізвище чи допрізвищеве означення: *Annou, dcerou jeho Jana perníkáře z Berúna* (1533 Ač-26, 19), *Dorota, dcera Jana Třebičského* (1533 Ač-26, 69), *Markytě, dceři Jiřika Fioly* (1543 Ač-26, 22), *Johanna, dcera Petržilková* (1533 Ač-26, 70), *Uršila požustala vdova po někdy Jiřikovi Vlkovi* (1528 Ač-26, 9), *Kačce, své schovanici, ženě Wachmanově z Mitrovic* (1512 Ač-19, 78), *pani Johanka, dcera páně Petrovu na Třevači* (1512 Ač-19, 76), *pani Marketu, Bartošovu ženu* (1511 Ač-19, 74), *Anna, manželka někdy Prokopa Klokočky měšečníka* (1534 Ač-26, 41), *Alžbeta, manželka páně Buzková* (1512 Ač-19, 73), *Elžka, manželka Matouška krajčího* (1512 Ač-19, 118), *Kateřina, slovutného Jiřika z Bernarečku manželka* (1526 Ač-26, 107), *Anna, manželka Řehoře řezníka* (1511 Ač-26, 48), *Markety, Jakubovy baby* (1535 Ač-26, 72).

Синтетично виражений посесив в іменуваннях жінок утворювався за допомогою суфікса *-ová*, котрий приєднувався до індивідуального прізвища, рідше — до імені чоловіка або батька. Уже з XVI століття в чеських дволексемних іменуваннях жінок така присвійна назва не тільки превалює, але й доповнюється ще одним морфологічним компонентом — субстантивним.

1) Ад'єктивний компонент жіночих іменувань утворювався за допомогою суфікса *-ová*: *Dorotha Pecmanová* (1430 Ač-26, 2), *Kateřina Bořková* (1472 Ač-26, 4), *Dorotha někdy Marková* (1426 Ač-26, 1), *Machna Tožicová*

(1420 Ač-2, 197), *Elzce Sudiatkowe* (1437 PDZ-2, 154), *Elžka Sudradková* (1437 Ač-2, 384), *Margtetě Hanušowe, zlátnika královského* (1454 Ač-2, 194), *Dorothee dicte Kladywowe* (1418 BL, 36), *Kačka Zubková* (1445 BL, 55), *Bačková Duora* (1455 BL, 64), *p. Katerina Rochovcová* (1512 Ač-19, 81), *p. Marketa Zlatníková* (1512 Ač-19, 92).

2) **Субстантивний компонент жіночих іменувань, оформлений з допомогою суфікса *-ka***: *Kateřina Přemylka* (1457 Ač-1, 163), *Kateřina Mavranka* (1547 Ač-26, 189), *panně Anně Běšince* (1533 Ač-26, 146), *Majdalenou Gamaryrkou* (1541 Ač-26, 99), *Rabuska Vaňa // Vaňa vdova Rabuska* (1507 BL, 86), *Marta Mulačka* (1512 Ač-19, 90), *Voršila Kašparka* (1540 Ač-26, 95), *Dorota Peštalka* (1512 Ač-19, 92), *Eva Šteřanka* (1540 Ač-26, 96), *Majdalenou Šalomunkou* (1541 Ač-26, 99), *Martha Hradička* (1502 Ač-19, 53), *Anna Kotaska* (1526 Ač-26, 55). Андроніми та патроніми з суфіксом *-ka* присутні в усіх південослов'янських мовах, у словацькій, польській та українській [2, с.233]. Франтішек Їлек (Оберфалсер) переконаний, що у чехів це давній спосіб творення іменування дружини від імені або назви за професією чоловіка [5, с. 229]: *Duška, kuchařka kněze Mikulášova Doušová* (1511 Ač-13, 418), *Majdalena Jindřichová bečvářka* (1511 Ač-13, 442), *Čejkarka šenkěřka v Holanech* (1455 Ač-1, 170). Можна припустити, що за допомогою суфікса *-ička*, творилися іменування доньок: *Martha Hradička* (1502 Ač-19, 53). Ф. Їлек стверджує, що подібні явища присутні також у деяких чеських діалектах [5, с. 229].

Питома вага ад'єктивних та субстантивних посесивів у XVI ст. становить 69% та 31% відповідно. Джерела ділової писемності XVI–XVII століть засвідчили високу продуктивність ад'єктивних компонентів з суфіксом *-ová* на фоні поодиноких фіксацій субстантивних компонентів з суфіксом *-ka*. Ф. Їлек переконаний, що у такий спосіб іменують жінок у всіх чеських діалектах, однак лише в присутності іменованої жінки. У разі її відсутності живають присвійні іменування на *-ová* [5, с. 229].

Одиничними є описові конструкції, що ідентифікували жінку без її імені: *Čapek který měl sestru Harantowu* (1456 Ač-1, 174), *panie Brlozčíně dceři* (1512 Ač-19, 106), *nebožka Hronová* (1512 Ač-19, 87), *panie Rousce* (1495 Ač-26, 48). Поряд з цим з XVI ст. збільшується кількість фіксацій самостійних андронімів: *pani Rochovcová* (1512 Ač-19, 81), *pani Sirotková* (1512 Ač-19, 93), *pani Jeničkovou* (1542 Ač-26, 198), *Ptáčková* (1525 Ač-22, 55), *Kašparce* (1540 Ač-26, 95), *pani Hrochová* (1538 Ač-26, 90), *páně Brhancově* (1512 Ač-19, 129), *pani Jandová* (1512 Ač-19, 99), *ona Hnátová* (1525 Ač-26, 38), *ona Mášková* (1512 Ač-19, 98). Це свідчить не тільки про високий ступінь ідентифікації жіночих іменувань на *-ová*, а й про закріплення таких назв на рівні антропонімійної традиції. З XVII століття допрізвищеве родинне означення жінки виражалося за допомогою присвійного прикметника на *-ova*. У подальшому цей спосіб став визначальним при ідентифікації осіб жіночої статі. Так, сучасні прізвища жінок утворюються додаванням присвійного суфікса *-ová* (для ад'єктивних прізвищ *-á*) до прізвища чоловіка чи батька. До того ж це правило поширюється також і на прізвища жінок – іноземок.

З XVI ст. дволексемні іменування могли містити й прізвисько жінки. У ролі прізвиська вживалася назва за ремеслом жінки або її чоловіка, утворена за допомогою суфікса *-ka*: *Krystynkou formankou* (1541 Ач-26, 99), *Markétě šafárce* (1525 Ач-22, 73), *Mandaleně pékařce* (1525 Ач-26, 37), *Dorota pekařka* (1529 Ач-26, 62), *Alžběta svičnice* (1512 Ач-19, 92), *Duory kolárky* (1541 Ач-26, 99), *Barboře pastvici* (1525 Ач-22, 74), іноді індивідуальне прізвисько чоловіка: *Dorota Černá* (1537 Ач-26, 83), *Elžšku Mrštnú* (1512 Ач-19, 166). Рідше дволексемні іменування жінок представлені у вигляді андроніма та назви за професією: *Hnátové pekařce/ Majdaleně Hnátové* (1525 Ач-26, 38), *Vanclově šafárce* (1525 Ач-22, 74).

Поширеним способом є ідентифікація жінки за відтопонімним означенням. Як і в попередні століття, таким чином іменували жінок знатного роду або вказували на місце проживання особи, якщо цього вимагав документ. Як правило, відтопонімне означення в жіночих іменуваннях реалізувалося у вигляді іменниково-прийменникової конструкції з прийменником *z*: *urozené panie Anny z Albeřic* (1508 Ач-26, 1), *Markétha z Ounhoště vdova* (1512 Ач-19, 189), *Dorotu z Vratu* (1542 Ач-26, 140), *Lidmile z Tuchoraze* (1504 Ач-26, 139), *Katheřinu z Hostúně* (1511 Ач-19, 48), *Anny z Ledec manželky* (1514 Ач-26, 131), *Johanka z Dědibab* (1533 Ач-26, 145), *Salomena z Radovesic* (1511 Ач-19, 3 6), *Johanka z Kouřidlna* (1512 Ач-19, 76), *Elška z Mikovic* (1512 Ач-19, 105). У XVI ст. такі конструкції становили 87,5 % від числа усіх відтопонімних означень, і тільки 4,76 % реалізовані у вигляді відтопонімного прикметника з суфіксом *-ská*: *pani Dorota Mikovská* (1512 Ач-19, 126), *Lida Černohorská* (1515 Ач-26, 107), *pani Mandelena Kerovská* (1512 Ач-19, 114), рідше описовою конструкцією: *Bitu, obyvatelkyні na Horach Kutnach* (1539 Ач-26, 94).

В аналізованих пам'ятках подекуди фіксуємо випадки елімінації імені жінки та вживання андроніма чи патроніма у поєднанні з відтопонімним означенням: *neboha Ptáčková z Cziesticz* (1525 Ач-22, 55), *pani Ščastné z Fulšteina* (1505 Ач-2, 398), *pani Konvová, městka Starého města Pražského* (1512 Ач-19, 199).

Трилексемні іменування жінок. З XVI століття з'являються фіксації трилексемних жіночих іменувань. Очевидно, в умовах певного мовного узусу бракувало дволексемного найменування. Найчисленнішу групу таких іменувань становлять конструкції у складі особового імені жінки, посесивної назви (андроніма чи патроніма) або відтопонімного означення. Послідовність компонентів у таких антропонімах стабільна: посесивна назва завжди стоїть у препозиції до відтопонімного означення: *Jana Křížová z Berúna* (1541 Ач 26, 21), *Marketa Charouzová z NmP* (1511 Ач-19, 19), *Martha Miková z Votic* (1512 Ач-19, 94), *Kateřina Rochovcová z Stroupece* (1511 Ач-19, 81), *Anna Maternová z Litohlav* (1511 Ач-19, 19), *Elška Jandová na Toušení* (1512 Ач-19, 99), *Kateřina Sirotková z Hradce Krlové* (1512 Ач-19, 92), *Anna Benešová z Jivovice* (1512 Ач-19, 155), *Anička Rábová z Svinětic* (1512 Ач-19, 113), *Katheřina Stěpánová z Prahy* (1512 Ач-19, 158), *Marketa Mazlová z Rakovníka* (1512 Ач-19, 103), *panně Margaretě, Johanessové dceři z Tachová* (1484 Ач-26, 28).

Й. Бенеш, покликаючись на Я. Гулаковського, стверджує, що з XVI ст. знатні заміжні жінки та вдови, як правило, іменувалися за особовим іменем чи прізвиськом чоловіка та за назвою свого роду [3, с. 24]. Тобто *Jana Křížová z Berúna* була жінкою *Kříže*, а походила з *Berúna*. З цією антропонімійною традицією, очевидно, пов'язана й сувора регламентація послідовності компонентів.

Іноді один з компонентів реалізується у вигляді описової назви, наприклад, нею може бути відтопонімне означення: *Zuzana Vyšková, městka Starého města Pražského* (1511 Ач-19, 44), *Alžběta Mašková, městka Nového města Pražského puovodem* (1512 Ач-19, 98), *Regina Vlková na Horach Kutnách obývající* (1511 Ач-19, 17), посесивна назва *Kateřina z Kozojed, manželka někdy Smila Ražického ze Vchynic* (1532 Ач-26, 27), *Johanka z Přitočna, manželka někdy Jana Širokého z Mirovic* (1540 Ач-26, 45), *Anežka z Březnice, jeho Hošťalková manželka* (1511 Ач-19, 13), *Barbora z Zarášova, manželka Jindřicha Kamayka z Pokratic* (1511 Ач-19, 24). Аналізований матеріал свідчить, що описова назва несе додаткову інформацію про іменовану особу. Присутність описового компонента у кінці трилексемних антропонімів вказує на актуальність таких поширених іменувань лише за певних обставин.

Значно рідше в межах трилексемних жіночих іменувань уживаються дві посесивні назви. Й. Бенеш висловлює припущення, що вдова, котра вдруге вийшла заміж, могла іменуватися також за прізвиськом свого першого чоловіка [3, с. 24]. У таких випадках поєднувалися два андроніми: *Anna Rybová, vdova pozustalá po smrti Jilka zvonáře* (1502 Ач-26, 113), *Kateřina Kulová někdy Adama řezníka manželka* (1545 Ач-26, 103), *Kateřinú, někdy Jakuba Šalomuna a nyní Václava trubače manželku* (1488 Ач-26, 31), *pani Ofka, někdy manželka Jana Holého Rytieře z Přiekopa, a nyní žena Vaňkova Lykova* (1435 Ач-26, 12). Іноді фіксуємо іменування жінок, що містять одночасно патронім та андронім: *Majdalena, dcera neb. Václava Kantorá a manželka Duchková* (1541 Ач-26, 100), *pani Marketa Johaneská, žena Bartošová* (1511 Ач-19, 74), *dcera Weberova Kateřina Voršila* (1623 Ач-23, 189).

Менш поширеними є трилексемні іменування з двома особовими іменами. Як правило, такі антропоніми ідентифікували представниць соціальних верхів. У ролі третього компонента зазвичай реалізується відтопонімне означення чи андронім: *Anna Kateřina Stařímská* (1740 Ач-24, 213), *hr. Marie Anna Hrzanová* (1741 Ач-24, 219).

Одиничними є поєднання різних антропонімійних означень, напр., назв за оселею, описових андронімів та відтопонімних означень: *Martha od Křížka sNmP* (1512 Ач-19, 86), *Alžběta od bílých křížuv, v SmP obývající* (1512 Ач-19, 90), *Lidmilu jinak Příbu, manželku Václava Rysavého z Třebská* (1511 Ач-19, 22), *Klára, vdova po neb. Boršovi barvieři, městka Starého města Pražského* (1475 Ач-26, 14).

Аналізований матеріал засвідчив, що часто іменування жінок у XV–XVI ст. — це поширені синтагми, котрі, за висловом Й. Бенеша, були не іменем,

а точнішим визначенням особи. Незмінним залишалося тільки особове ім'я [3, с. 24]. Пор.: *Kateřině, která se vdala za Jakuba Věžického* (1512 Ач-19, 1512), *Martů, dceru Mikulášovu Pušpankovů z Berůna, nyní manželkú Jankovú, syna Řehořkova nožeře* (1446 Ач-26, 17).

Що стосується представниць аристократичного походження, то їхні іменування, зафіксовані у джерелах XVII–XVIII ст., могли містити чотири та більше компонентів. Як правило, поєднувалися:

а) два особові імена, посесивний компонент та одне чи кілька відтопонімних означень: *Lucie Otílie hraběnka Slavatová z Hradce* (1628 Ач-23, 13) / *Lucie Otílie hraběnky Slavatové rozene z Hradce na Hradci, Telci a Stráži* (1628 Ач-23, 12), *pani Marie Magdalena Trčková, rozená z Lobkovic* (1622 Ач-22, 549), *pani Beatrix Benigna kněžna z Portiae a Brugnieri, rozena Kavkovna z Řičan* (1665 Ач-23, 403), *panně Lidmíle Břežanské z Břežan převoře* (1601-30, Ач-23, 379), *panně Žofíjí Albince z Helfenburku abatyši* (1601-30, Ач-23, 379), *Anna Kateřina Staršímská rozena Dohalská z Dohalic a na Sobětuši* (1740 Ач-24, 213);

б) андронім і патронім: *ur. paní Františce Magdaleně Zárubově rozené Grammové* (1678 Ач-23, 435);

в) відтопонімне означення та андронім: *urozenej paní Perchtě z Krawař, mej Petra ze Šternberka vlastniej manželce* (1415 Ач-1, 146). Аналізовані факти свідчать, що кожен компонент АФ підкреслював знатне походження поіменованої особи.

Кількісне співвідношення одно- та багатолексемних іменувань жінок у XV–XVII століттях представлено в таблиці 3.

Таблиця 3.

Питома вага багатолексемних жіночих іменувань
у XV–XVII ст. (у відсотках)

	XV ст.	XVI ст.	XVII ст.
Однолексемні іменування	49	18,8	11
Дволексемні іменування	51	63,2	87
Трилексемні іменування	–	18	2

З XVII ст. простежується стабілізація у вживанні жіночих іменувань. У більшості випадків жінку ідентифікували за особовим іменем та андронімом/патронімом на *-ová*: *Anna Šnybsová* (branna) (1680 BL, 107), *Anně Karáskový* (1678 Ач-23, 459), а з XVIII ст. родинним означенням: *Jakub a Alžbeta Vostárek* (podd.) (1770 Ач-24, 415). Винятками є одиничні фіксації іменувань, що складаються з трьох і більше антропонімних лексем, носіями яких були представниці аристократичного походження.

Таким чином, іменування жінок у XIV–XVIII ст. реалізовані у вигляді поширених синтагм, які, крім особового імені жінки, передбачали присутність назви за батьком чи чоловіком. У межах однолексемного способу сімейна на-

лежність жінки оформлялась ланцюгоподібними іменуваннями таким чином, що ім'я голови сім'ї (чоловіка чи батька) стояло у препозиції до особового імені жінки. У межах дволексемного способу детермінацію жінок за родичами чоловічої статі у XIV столітті реалізовано у вигляді описових андронімів чи патронімів, а з XV ст. з'являються синтетичні варіанти цього виду антропонімійних одиниць. Синтетично виражений посесив у іменуваннях жінок утворювався за допомогою суфіксів *-ová*, *-ka* котрі приєднувалися до індивідуального прізвиська, рідше — до імені чоловіка або батька. З часом фіналь *-ová* слугувала для творення родинної допрізвисьцевої назви осіб жіночої статі, а згодом і прізвищ. У ролі допрізвисьцевої назви жінки іноді вживалися відтопонімні означення та прізвиська.

Трилексемні жіночі іменування реалізовано у вигляді особового імені жінки, посесивної назви (андроніма чи патроніма) та відтопонімного означення. Таким чином ідентифікували представниць соціальних верхів. З XVI ст. поширеним явищем в іменуваннях аристократок стають чотирилексемні антропонімійні формули, котрі включали два особові імені, посесивну назву та відтопонімне означення.

Скорочення

Ač-1 — Archiv český čili staré písemné památky české a moravské. Díl 1. Vydal F.Palacký. — Praha, 1840. — 612 s.

Ač-2 — Archiv český čili staré písemné památky české a moravské. Díl 2. Vydal F.Palacký. — Praha, 1842. — 584 s.

Ač-19 — Archiv český čili staré písemné památky české a moravské. Díl XIX. Vydal J.Čelakovský. — Praha, 1901. — 707 s.

Ač-23 — Archiv český čili staré písemné památky české a moravské. Díl Vydal J.Kalousek. — Praha, 1906. — 600 s.

Ač-24 — Archiv český čili staré písemné památky české a moravské. Díl Vydal J.Kalousek. — Praha, 1908. — 605 s.

Ač-26 — Archiv český čili staré písemné památky české a moravské. Díl Vydal J.Teige. — Praha, 1909. — 634 s.

AGO — Annales Gradicensis-Opatovicenses [Letopisy Hradištsko-Opatovické] ed. Josef Emler / Fontes rerum Bohemicarum. — Tom II/2. — Praga, 1875. — S. 386-400.

BL — Listiny a zápisy Bělské o věcech městských a sedlských z let 1345 — 1708. Vydal J.Kalousek. — Praha, 1889. — 154 s.

CDB-1 — Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae edidit Hustavus Friedrich. — Tomus I. — Praga 1904-1907. — 568 s.

CDB-2 — Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae edidit Hustavus Friedrich. — Tomus I. — Praga 1912. — 574 s.

CDS — Cronica Domus Sarensis [Kronika Žďárského kláštera] ed. Jaroslav Ludvíkovský / Cronica Domus Sarensis. — Brno, 1964. — S. 158-224.

PDZ-1 — Pozůstatky desk zemských Království Českého Ed. Josef Emler. — Díl I. — Praha, 1870. — 607 s.

Література

1. Роспонд С. Структура и классификация древневосточнославянских антропонимов (имена) / С. Роспонд // Вопросы языкознания. – 1965. – № 3. – С. 3-21.
2. Чучка П.П. Антропонімія Закарпаття / П.П. Чучка. – Ужгород, 2008. – 672 с.
3. Beneš J. O českých příjmeních / J. Beneš. – Praha, 1962. – 356 s.
4. Blanár V. K vývinu slovanských osobných pomenovacích sústav / V. Blanár // Třetí zasedání mezinárodní komise pro slovanskou onomastiku při Mezinárodním komitétu slavistů v Domě vědeckých pracovníků ČSAV v Liblicích u Prahy (14. - 17.9.1966): sborník referátů a příspěvků. – Zvláštní příloha ZMK ČSAV, 1967. – S. 21-38.
5. Oberpfalcer F. Přechylování jmen jako výraz rozdílu v pohlaví I-II / F. Oberpfalcer // Naše řeč 8. – Ročník 16/1932. – S. 197, S. 225-231.

**ЧЕШСКИЕ ЖЕНСКИЕ АНТРОПОФОРМУЛЫ
ДОФАМИЛЬНОГО ПЕРИОДА**

Н.Н. Петрица

Аннотация

В статье проанализированы средства и способы образования женских антропонимных формул, зафиксированных в чешских письменных источниках дофамильного периода.

Ключевые слова: антропоним, однолексемные именованья, многолексемные антропонимы, оттопонимное определение, патроним, прозвище.

**THE CZECH FEMALE ANTROPONIMIC FORMULAS
OF PRE-PROPER NAME PERIOD**

N.M. Petritsa

Summary

The article deals with the ways and means of forming female antroponimic formulas found in old Czech documents of pre-proper name period.

Key words: anthroponym, one-lexeme personal name, multi-lexeme anthroponyms, toponimic attribute, patronym, nickname.